

Zakinszky Toma Viktória

„Sajtóinformációk szerint”

Migránsok, menekültek és menedékkérők Magyarországon és Szerbiában

A Közel-Kelet, Észak-Afrika és Ázsia térségéből érkező migránsok, menekültek, menedékkérők 2015 óta egyértelműen meghatározták a régió országainak médiadiskurzusát. A média válságként tudósított a migrációról – gyakran elpolitizált, elfogult, túlságosan is leegyszerűsített hangnemben, valótlanságokkal vagy féligazságokkal tarkított beszámolóiban. Sok esetben szakmaitlanság, tudatlanság állt mindezek hátterében, a médiában dolgozók maguk sem ismerték a megfelelő szakkifejezéseket, a jelentésbeli különbségeket, a különböző kifejezések jogi következményeit. Mindemellett tagadhatatlan egyfajta szándékosság a sok esetben nem az újságírói etika szabályai szerint készített médiatudósítások tekintetében. Magyarország és Szerbia médiaszínterének elemzése a domináns medianarratívák, a tudósítási paradigmák felfedésére irányul. A két ország médiadiskurzusának komparatív elemzését indokolja, hogy mindkét ország az úgynevezett „balkáni útvonalon” helyezkedik el, ugyanakkor egyikük sem célország, és a kormányaik által a migránskérdés köré épített politikai diskurzus merőben eltérő. Összehasonlító elemzésünkben sajtótermékek tartalomelemzésének módszerét használtuk. Összesen hat hírportál anyagát vetettük össze 2016-tól 2019-ig: két magyarországi és négy szerbiai híroldalról van szó, az utóbbi hírportálok közül kettő vajdasági, egy pedig magyar nyelvű.

Kulcsszavak: diskurzuselemzés, Magyarország, média, menedékkérők, menekültek, migránsok, Szerbia, tartalomelemzés, Vajdaság, válság

Bevezetés

Közép- és Délkelet-Európában 2015 tavaszán ugrásszerűen megnőtt a médiaérdeklődés a migránskérdés iránt, hiszen ebben az időszakban érkezett meg az első nagyobb létszámú menekülthullám a térségbe, miután a veszélyes földközi-tengeri útvonal helyett egyre több migráló a biztonságosabb szárazföldi, úgynevezett „balkáni útvonalat” választotta. Összehasonlító elemzésünk a balkáni útvonal mentén két olyan szomszédos országra fókuszál, amely tranzitországnak számít, hiszen a migráló népesség nem szándékozott tartósan letelepedni a területükön. Ugyanakkor Magyarország az Európai Unió tagállamaként Szerbiához képest merőben eltérő politikai és biztonságpolitikai helyzetben találta magát, amikor 2015-ben a migráció tömegessé vált. Budapest indokoltnak látta egy határkerítés kiépítését, amellyel – ha nem is sikerült megállítania, de – más irányba terelte a migránsokat. Belgrád 2015-ben és az ezt követő időszakban egyaránt – amennyire csak tehetette – „szemet hunyt” az ország területén „mozgásban lévő” embertömegek felett, a „humánus európai szellemben” történő válságkezelés jegyében. Mindössze néhány alkalommal nyilatkozott a szerb politikai elit bíráló hangnemben Brüsszel álláspontjáról, és alapvetően igyekezett megmaradni a humanitárius narratívánál.

A médiafigyelem a válság kulminációját, illetve a balkáni útvonal lezárását követően a régió országaiban a menekültáradattal együtt lanyhult, kivéve Magyarországon, ahol a mesterségesen táplált és a médiadiskurzus segítségével fenntartott krízishelyzet oda vezetett, hogy több társadalom- és médiakutató szerint az országban morális pánik uralkodott el. Az általunk vizsgált, 2016-tól 2019-ig tartó négyéves időszakban a migráció intenzitása többször is változott, amit befolyásolt az egyes országok politikai állásfoglalása és a közel-keleti helyzet

– mindezek függvényében pedig változott a médiadiskurzus is. Így például Szerbiában 2017-től figyelhető meg a biztonsági narratíva erősödése, míg a 2016-tól 2019-ig terjedő időszakot egyfajta dichotómia jellemzi: a szerbiai sajtó a biztonsági és a humanitárius narratíva között egyensúlyozott.

Az említett négy éves időszakban tartalomelemzéssel két szerbiai országos internetes híroldal (RTS, Kurir), két szerbiai regionális (vajdasági) hírportál (Pannon RTV/magyar nyelvű, Vajdasági RTV/szerb nyelvű) és két magyarországi országos híroldal (Index, Origo) médiatermékeit elemeztük. A mintavétel időszakos és tematikus megfontolások alapján történt, a különböző médiumok közötti arányos képviseltséget szem előtt tartva. A szűkebb korpuszba összesen 720 médiatermék került be. A témával kapcsolatos médiatartalmak között hatalmas aránytalanságokat észleltünk a mennyiség terén a magyarországi, illetve a szerbiai médiumok között. Mélyinterjúk is készültek a témában vajdasági magyar, szerb és horvát nemzetiségű polgárokkal, köztük újságírókkal, humanitárius munkásokkal.¹

Kifejezések, állandósult szókapcsolatok, jelzők a migráló populációra

A Közel-Kelet térségéből Európába tartó emberek az európai országok médiadiskurzusában szerepelnek „migránsként”, „menekültként”, „menedékkérőként”. Egy-egy kifejezéshez más és más társadalmi kontextus, jogi következmény, értékítélet párosul. Több európai tanulmányban is rámutattak e kifejezések eltérő konnotációira, mind jogi, mind gazdasági, mind pedig szociális értelemben. A jelen tanulmányban mindezeket a kifejezéseket használjuk, részünkről az említett jelentésbeli mellézköngék nélkül, miután – amellet, hogy tisztában vagyunk e jelentéstöbbletek meglétével – témánk a sajtószövegek és -tartalmak elemzése, azok pedig igen tarkák, s amennyiben célunk mindezek egybegyűjtése, nem kerülhetünk el mindnek használatát. A leggyakrabban hallott kifejezés, a *migráns* szerepel tehát első helyen a jelen írásban is, de ez nem értékítéletet tükröz; sokkal inkább a valós médiadiskurzusra reflektál.

A különböző kifejezések használatakor fontos figyelembe venni a jogi következményeket, illetve a menekültek/migránsok jogi státusát. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának meghatározása szerint „a menekültek fegyveres konfliktus vagy üldözés elől menekülnek – és különleges védelem illeti őket a nemzetközi jog értelmében” (UNHCR 2016). Szintén a világszervezet definíciója alapján ezzel szemben

...a migránsok szabad akaratukból emigrálnak, nem közvetlen fenyegetés, üldözés vagy halálos veszély miatt, hanem hogy javítsanak saját életkörülményeiken, illetve jobb munkalehetőségeket keresve, oktatás, családgyesítés vagy egyéb célból” (UNHCR 2016).

A migránsok különböző elnevezései nem pusztán szemantikai, jelentésbeli kategóriák: az egyik vagy a másik használata nem a „véletlen műve”, és legtöbb esetben nem (újságírói) tudatlanságon alapul, hanem a migráció és a migránsok iránti álláspontokról árulkodik (Crawley & Skleparis 2017). Az 1951-es ENSZ-egyezményben foglalt menekültdefiníció szerint a menekültek faji, vallási okok, nemzeti hovatartozás, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás, avagy politikai meggyőződés miatti üldözéstől való megalapozott félelem miatt az állampolgárságuk szerinti országon kívül tartózkodnak, és nem tudják vagy az üldözéstől való félelmükben nem kívánják annak az országnak a védelmét igénybe venni, vagy oda visszatérni (Jakusné Harnos 2017: 163).

A terminológiai különbségek és a különböző kifejezések nehezen rendszerbe foglalható használata jellemzi mind a politikai, mind a médiadiskurzust. A migránsok túlnyomó részére a „menekült” kifejezés lenne a helytálló, márpedig ez a fogalom egyre kisebb mértékben van használatban. Az újságírók tudatlansága mellett önhatalmú szóértelmezés, sőt ideológiai megosztottság is okozója a kifejezések kakofóniájának. A különbségtétel menekült és migráns között abból a feltételezésből ered, hogy a menekültek okkal menekülnek, de vannak olyanok is, akiknek jötte „nem igazolt”. Több kutató hasonlóképpen indokolatlannak tartja az Európa-szerte széles körben

1 A kutatás során 18 félig strukturált mélyinterjút készítettünk vajdasági magyarokkal, szerbekkel és horvátokkal.

elterjedt migránsválság kifejezést, amely csak arra szolgál, hogy az európai országok megkerüljék a nemzetközi egyezmények alapján rájuk háruló felelősséget a menekültek befogadása terén (Drašković & Kleut 2017: 2).

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a „migráns” szónak a különböző nyelvekben különböző konnotációi alakultak ki. Így például a szerb nyelvben jelentéstartalma semlegesnek mondható, és a „menekülttel” szemben sokkal elterjedtebb a használata, mivel a délszláv háborúk idején a környező tagköz-társaságokból érkezett etnikai szerbek már „lefoglalták” a „menekült” (*izbeglica*) kifejezést, így amennyiben a szerb médiában „menekültekről” van szó, az az említett szerb menekültekre vonatkozik. A migránsok a szerb médiadiskurzusban az újabb keletű bevándorlási hullám vándorai. A bevándorló kifejezés egyébként ugyan- ebben a médiadiskurzusban az általunk vizsgált migráció kontextusában szinte egyáltalán nincs, vagy csak elvétve van jelen.

Az egységes terminológia hiányát jelzi, hogy Szerbiában rendkívül tarka a paletta, hiszen a „migráns”, a „menedékkérő”, a „menekült”, a „bevándorló”, az „illegális migráns”, az „emigráns” mind megjelenik a médiában, de mindezek felett egyértelműen a „migráns” kifejezés a legelterjedtebb, a „menekültet” fele annyi esetben sem használták (Aracki 2016). Zoran Aracki a „migráns” kifejezést személytelennek nevezi, de sehol sem történik említés arról, hogy a szónak negatív jelentéstartalma lenne.

A nemzetközi sajtóban a „migráns” és a „bevándorló” kifejezések a gazdasági veszélyforrást „keretezik” (Baker et al. 2008), míg a „menekültek” és a „menedékkérők” a gazdasági terhekhez, illetve a szociális juttatásokhoz köthetők (Eberl et al 2018: 6). Az ilyen *framing* biztonsági értelemben vett konfúziót idéz elő, ami válsághely- zetben a rendszer egészének stabilitását fenyegeti (Aracki 2016).

A Magyar Tudományos Akadémia kiadványában található definíció szerint a „menedékkérő” az a külföldi, aki átadta menedékkérelmét, de ügyében még nem született jogerős döntés (Török 2015). Sok esetben a „me- nekült” nem csupán jogi státust jelöl, hanem élethelyzetre is utal. Ilyen értelemben mind a „menekültek”, mind a „menedékkérők” a migránsok csoportján belül meghatározott, különleges státussal rendelkező egyének, míg a „migránsra” gyűjtőnévként tekinthetünk, amelybe belefér minden olyan egyén, aki három hónapnál tovább szeretne egy másik (esetünkben európai uniós) országban tartózkodni, sok esetben pedig az említett tartó- kodási időtartam sem mérvadó (Török 2015: 10).

A magyar nyelvben meghonosodtak az olyan szókapcsolatok, mint például a „megélhetési bevándorló”, s ez a kategória egyértelműen negatív kontextusban használatos, hasonlóan a „megélhetési bűnöző” és a „megél- hetési gyermekvállalás” szókapcsolatokhoz (Bernáth & Messing 2016: 9). Szintén a magyar szóhasználatban a legelterjedtebb jelző az „illegális”, amely a médiában gyakran párosul a migráns és a bevándorló fogalmakhoz (Sík & Simonovits, 2018). Ami a kifejezések érzelmi töltetét illeti: a „menekült” együttérzést vált ki, arra kész- teti az embert, segítsen, míg a „migráns” idegen szó, nem ösztönöz közösségvállalásra (Erős 2019). Emellett a magyar nyelvben a „migráns” szitokszóvá vált, vagyis ha valakire azt mondjuk migráns, azt rendkívül pejoratív értelemben tesszük. Ilyen értelemben a migráció kontextusán kívül is használatos, ezt interjúalanyaink közül többen is megerősítették.

Magyarországon továbbá megfigyelhető az a trend, hogy 2015–16-ban még a „menekült” kifejezés dominált, és fokozatosan veszített erejéből egészen 2018-ig. A „bevándorló” és a „bevándorlás” fogalmak 2017-től kerül- nek be egyre erőteljesebben a magyar médiadiskurzusba, a „migráció” kifejezés használata pedig a válság előre haladtával egyre gyakoribbá vált. A „menekült” kifejezés az ellenzéki sajtóban kifejezettebb, a kormánymédia viszont a „migráns” és a „bevándorló” mellett teszi le voksát (Sík & Simonovits 2018: 22).

Az általunk vizsgált korpuszban a „migráns” szó a legnagyobb arányban a Pannon RTV oldalán szerepelt (108 alkalommal), ezt követi a Kurir. A második leggyakoribb kifejezés a „menekült”, amelyet a leggyakrabban az Index használt (35 médiatermékben), a Vajdasági RTV szerb nyelvű honlapján pedig 27 médiatermékben jelent meg. A „bevándorló” a Pannon, az Origo és az Index oldalán szerepel a legtöbbször, ami a magyar nyelvű média egymásra hatását jelzi.

A regionális média általában az országos médiából veszi azokat a nyelvi mintákat, amelyek meghatározzák a tudósítások nyelvezetét. Ilyen értelemben a Pannon RTV a magyarországi mintára használja a „bevándorló” kifejezést, amelynek megfelelője a szerb nyelvű médiában (*imigrant*) nem használatos a közel-keleti migráció kontextusában.

Összehasonlító tartalomelemzés

Kvalitatív-kvantitatív tartalomelemzést végeztünk, Neuendorf integrált módszerét alkalmazva, mintegy 720 médiatermék bevonásával, hat különböző internetes híroldalon Magyarországon (Origo, Index), Szerbiában (RTS, Kurir) és ezen belül a Vajdaságban (Pannon RTV, Vajdasági RTV). Az általunk választott magyar és szerb nyelvű hírportálok között volt országos és regionális, közszolgálati és kereskedelmi. A mintavétel szerint márciusi és júliusi sajtóhíreket elemeztünk, tekintettel a migráció nagyobb intenzitására ezekben az időszakokban. Magyar oldalon szűkíteniünk kellett a hírmennyiséget, mivel hatalmas aszimmetria mutatkozott a magyarországi és a szerbiai médiumok között a migráció témájával foglalkozó médiatermékek számát tekintve. A rekorder az Origo volt, amelyen 2018 márciusában összesen 336 médiatermék foglalkozott a témával. A szerbiai médiumokban a havi átlag 20–25 médiatermék volt a vizsgált periódusban.

A korpuszból látható, hogy a migránsválságot változó médiafigyelem övezte a vizsgált időszakban, de a magyarországi média általánosságban összehasonlíthatatlanul nagyobb figyelmet fordított a témára, mint a szerbiai. Szerbiában a bulvársajtó és a regionális média sem foglalkozott különösebben a válsággal a 2016-os balkáni útvonal-lezárást követően, s a legtöbb témával kapcsolatos tartalom a szerbiai országos közszolgálati média híroldalán volt található. Magyarországon a kormányt támogató sajtó nagyobb, a kormánnyal szemben kritikus Index kisebb mértékben foglalkozott a kérdéssel. A vajdasági regionális sajtó tekintetében nincsenek különbségek a szerb és a magyar nyelvű médiumok között a sajtótermékek mennyisége terén. A Pannon RTV-n nem jelent meg több migrációval kapcsolatos tudósítás, mint a Vajdasági RTV honlapján, pedig az előbbi a magyarországi közmédia számára is rendszeresen gyártott a témával kapcsolatos tartalmakat. Ezek szerint a Magyarországra gyártott tartalmak nem jelentek meg minden alkalommal a Pannon RTV honlapján, amit az általunk megkérdezett újságírók is alátámasztottak.²

Magyarországon a kormány migrációellenes kampányában szinte minden médium részt vett, és csak nagyon kevés, a kormánypolitikával szemben kritikus álláspontra helyezkedő médium nem adta meg a kívánt publicitást a kérdésben a kormánynak. Szerbiában a közszolgálati és a kereskedelmi média hasonlóképpen „támogatta” a kormány hivatalos állásfoglalását a migránsokkal kapcsolatban, ám ez a magyar kormányétól jelentős mértékben különbözött, és mindvégig a válság humanitárius aspektusára épített. A bulvársajtóban ugyanakkor esetenként megjelentek szenzációhajhász és sztereotípiákon alapuló médiatermékek is a migránsokról.

A másik szembeötlő eltérés a két ország médiadiskurzusa között az, hogy Magyarországon a migránskérdést egyértelműen politikai célokra használták fel a 2018-as és 2019-es választásokat megelőző időszakban, amit alátámasztott az említett két évben márciusban közölt médiatermékek tartalomelemzése is. Szerbiában ez nem volt jellemző a vizsgált periódusban, ugyanakkor a migránsválság kapcsán a pozitív országimázs építése markánsan megjelent a mediadiskurzusban. Eszerint Szerbia „jobb” és „humánusabb” ország a környező államoknál, sőt magánál az Európai Uniónál is, amit a migránsválság során több tekintetben is bizonyított.

Szerbiában a bulvársajtó már említett, szenzációhajhász megnyilatkozásaira a közvélemény részéről egyaránt érkezett pozitív és negatív reakció, viszont a szerbiai médiából teljességgel hiányzik a migránstéma analitikus megközelítése. A rövid, tényközlő műfajok vannak túlsúlyban: a hír és a tudósítás. Interjú és riport csak esetenként jelenik meg a vizsgált korpuszban. A RTS, a szerb országos közszolgálati média híroldalán a médiatermékek több mint felét (52 %) hírek, egyharmadát pedig (36 %) tudósítások alkotják. A vizsgált médiatermékek között mindössze 6 interjú (5 %), 7 riport (6 %) és egy kommentár (0,9 %) volt. A Kurir hírportálon az arányok hasonlóképpen alakultak: hírek (56 %), tudósítások (37 %), interjúk (2,5 %), riportok (2,5 %) és kommentárok (2,5 %).

Magyarországon az Index oldalán jelentek meg elemző cikkek, amelyekben a kormány migráció(ellene)s politikáját értékelik, és ezek a cikkek nem mentesek a bírálattól. Hasonlóképpen elemez a kormány sajtó is, csak a kormányt támogató tartalmakat közvetítve, olyan „szakértői interjúkkal”, amelyek a kormány politikájának megfelelő elemzők és politikusok, történészek, szociológusok szakvéleményének adnak teret. Ezt példázza például egy Fodor G. Gáborral készült interjú, amelyben megállapítják, hogy a migránsok a baloldal szavazóivá

2 Interjúalanyaink között volt négy újságíró és két humanitárius dolgozó is.

válhatnak³ – ilyenekkel és hasonlókkal mozgósították a jobboldali szavazókat az európai parlamenti választások előtt. Egy francia politológus azt ecseteli egy interjúban, hogyan működik a rendszer, amelyben a dúsgazdag mánások a civilszervezeteket használják fel saját céljaik elérésére.⁴

Negatív politikai és médiakampány folyt Soros György üzletember ellen, aki a médiában is gyakran ismételt állítások szerint a migráció egyik fő szervezője volt, összeköttetésben az Európai Bizottsággal, a saját érdekeit követve, a keresztény európai értékekkel szembemelve. Ez a narratíva egyáltalán nem ismert a szerbiai polgárok előtt, ugyanakkor a vajdasági magyar nyelvű médián keresztül eljutott azokhoz az emberekhez, akik követik a magyarországi sajtót, amit az általunk megkérdezettek is több ízben alátámasztottak.

Ugyanakkor az ellenzéki sajtóban megjelent elemző cikkek „nem létező válságról” szólnak, és a migráció tekintetében a kormányt bírálják, amiért nem következetes a migrációs politika tekintetében. Az Index egy ízben arról ír, hogy az ENSZ szerint a migrációs válsághelyzet hamis, és maga a kormány importálja a migránsokat.⁵ A cikkben ugyanakkor nem közel-keleti, hanem szerbiai és ukrainai „migránsokról” van szó.

A humanitárius narratíva, amely oly hangsúlyosan jelen van a szerbiai sajtóban, a magyarországi kormánypárti médiában egyáltalán nincs meg, épp ellenkezőleg: a sajtóinformációk a humánus hozzáállás negatív következményeit taglalják a megengedő migrációs politikát folytató nyugati országokban. Az Index érint ugyan humanitárius témákat, de itt sem ez a narratíva áll a médiatudósítások fókuszában.

Vajdaság a tartományban élő őshonos magyar nemzeti kisebbség révén kulturális értelemben és a médián keresztül is élő kapcsolatban áll Magyarországgal. Ezt a tartomány médiadiskurzusa is alátámasztja – migránskérdésben is, ugyanis a Vajdaság északi és nyugati határainál élők a saját bőrükön tapasztalták a migránsok jelenlétét, míg mondjuk Belgrádon kívül Szerbia központi részein vagy akár a Vajdaság délebbi részein élők sem érzékelték közvetlenül a migrációs válság következményeit. A vajdasági médiumok így egészen más perspektívából tudósítanak a témában, mint az országos sajtó, hiszen közelebb állnak a helyiek mindennapjaihoz, mint az erősen központosított országos média. A Pannon RTV a magyarországi médiához mérten mérsékelt hangnemben tudósított a migránsválságról, a humanitárius diskurzus pedig a Vajdasági RTV-n még kifejezettebb, mint az országos közszolgálati televíziónál.

A szereplők tekintetében Szerbiában a politikusok, az állami szervek és a rendőrség, valamint a hadsereg képviselői kapták a leghangsúlyosabb szerepet a migránsválság kapcsán. A biztonsági narratíva erősödésével együtt a biztonsági erők, tehát a katonaság és a rendőrség médiaszereplése is gyakoribbá vált. Magyarországon annyiban más a helyzet, hogy a magyarországi médiában mindvégig a politikusok a főszereplői a migrációról szóló médiabeszámolóknak, őket a biztonsági erők követik. Különösen hangsúlyos szerep jut a politikának a választások idején, illetve a két választást megelőző időszakban. A migránsok és a menekültek a vajdasági médiumokban jutnak a leginkább szóhoz, habár itt is sorrendben csak a politikusok és a rendőrök, valamint a civil lakosság után következnek. A szerbiai regionális médiában egyrészt megfigyelhető, hogy a Vajdasági RTV kicsit több figyelmet fordít a humanitárius szervezetekre, a Pannon RTV pedig a helyi lakosságot szólaltatja meg többször, mint a többi vizsgált médium.

Magyarországon a médiadiskurzusban túlnyomórészt biztonsági kérdésként kezelik a migrációs helyzetet. 2016-ban a médiatermékek 73 százaléka foglalkozott a téma ezen aspektusával, 2017-ben ez az arány 50 százalékra csökkent, majd 2018-ban ismét növekedett (68 %), és 2019-ben is a médiatermékek több mint felében (57 %) a migráció biztonsági vonatkozásait feszegették. Ebbe a kategóriába soroltuk a bűncselekményeket, az országhatár-védelemmel kapcsolatos tudósításokat, a migráció hozta potenciális veszélyeket, és ide sorolható a terrorizmus kérdésköre is. A magyarországi polgár rettegése a biztonsági helyzet romlása miatt, a különböző betegségektől, a nők védelme – mindez felvetődik a biztonság témakörén belül. A terrorizmusról szóló összeesküvés-elméletek része Brüsszel is, illetve az EU vezető szervei.

Szerbiában a terrorizmus témája nem volt jellemző a migráció kapcsán, viszont az olyan, a migránsokhoz köthető bűn- és erőszakcselekmények annál inkább, amelyek a bulvársajtóra jellemzőek, s a legtöbb esetben a migránsok közötti leszámolásokról, illetve üres házak, hétfégi házak feltöréséről, különböző szántóföldi

3 Demográfiai háború folyik, *Origó*, 2019. III. 1.

4 Francia politológus: Hogyan használják a Soros-szervezetek a migrációt a nemzeti identitás rombolására, *Origó*, 2019. VII. 26.

5 *Index*, 2019. VIII. 18.

veteményekben és gyümölcsösökben esett károkról szóltak. Ilyen értelemben a Pannon RTV honlapján megjelent médiatermékek több mint háromnegyede (77,5 %) biztonsági kérdésekkel foglalkozik.

A gazdasági és a szociális helyzet romlása Szerbiában kevésbé kötődik a médiában a migrációhoz, mint a célországokban, hiszen itt a legtöbb esetben nem merül fel a migránsok tartós maradásának lehetősége (bár volt erre is példa, amire már a korábbiakban utaltam). Noha Magyarország sem célország, a gazdasági és a szociális bizonytalanság gyakrabban megjelenik, főleg a választási kampány részeként.

Magyarországon szintén markáns narratíva az ország mint az európai keresztény értékek védőbástyája. E diskurzus keretein belül születtek olyan médiaüzenetek, amelyek a migránsok sikertelen németországi integrációjáról szóltak; ilyenek voltak a különböző fontos társadalmi pozíciók migránsok általi elhódítása, a migránsgettők és a no-go zónák stb. A kulturális és vallási értelemben vett *image*-rombolás egészen a higiéniai fertő, a piszkosság és az értelmi alacsonyabbrendűség hangsúlyozásáig terjed. A migránsok számbeli fölényére utaló metaforák pedig (migránsáradat, menekültáradat) a demográfiai fenyegetettség érzetét keltik. Az utóbbtól nem mentes a szerbiai médiaszíntér sem.

A szövegek tónusát, érzelmi színezetét illetően elmondható, hogy a magyarországi médiadiskurzus szinte teljesen nélkülözi a pozitív tónust. Semleges hangnemet ütnek meg ugyan az Index újságírói, de az alany és a tárgy, tehát a tudósítások aktív és passzív szereplői között szinte mindig negatív a viszony. A semleges hangnem dominál a szerbiai sajtóban is, ami az újságírókat illeti, és a humanitárius narratíva részeként felfedezhető a pozitív viszonyulás jelei a médiaszövegekben, de azért itt is megjelenik a negatív hangnem.

Mindkét országban a rövid, tényközlő műfajok vannak túlsúlyban. A hírek a médiatartalmak felét (50,6 %), a tudósítások egyharmadát (34,6 %) teszik ki. Az Index kivételével, amely tartalmainak 18,3 százalékát elemző cikkeknek szentelte a témában, az összes többi médiumban elenyésző az elemző cikkek aránya a tényközlőkkel szemben. Az interjú is ritkának számít (2,3 %). A legtöbb esetben a szöveg mellé kép, illusztráció vagy valamilyen egyéb anyag (videó) társul. A migránsokat ábrázoló vizuális anyagokon mindig nagyobb csoportok szerepelnek, általában távolról fényképezve, ritkán lehet közletről látni az arcukat. Magyarországon a nők és a gyermekek csak olyan képeken szerepelnek, amelyek külföldi hírekre vonatkoznak, Szerbiában sajtófényképek készültek a nőkről és a gyermekekről is. A magyarországi sajtóban gyakori fényképtéma a kerítés, a szögesdrót.

2019-ben éles váltás figyelhető meg az Európai Unió migrációs politikájában, amikor nyíltan beismerik, hogy a nyugat-balkáni útvonal nincs lezárva, és a brüsszeli sajtótájékoztatókon további „migrációs nyomásról” és „veszélyeztetett uniós államhatárokról” beszélnek.⁶ Nem sokkal az említett beismerést követően Brüsszel megerősíti a külső határainak védelmét.⁷ Miközben Magyarország tovább vívja migrációellenes harcát Brüsszelben,⁸ néhol már megjelennek olyan sajtóinformációk, amelyek szerint Brüsszel és Budapest között „dúl a szerelem”,⁹ hiszen Európa migrációs politikája meggingott.

Szerbia és Magyarország viszonya migrációs kérdésekben elég nehezen értelmezhető, hiszen nyílt konfliktus e tekintetben nem volt Belgrád és Budapest között, ugyanakkor a két ország migrációs kérdésekben való állásfoglalása köszönőviszonyban sincs egymással. Abban is nagy különbségek mutatkoznak, ahogyan a két ország a válságot kezelte, illetve a menekültek/migránsok iránti bánásmódban is lényeges eltérés volt a vizsgált időszakban. Szerbiában a befogadóközpontok mindvégig nyitottak maradtak a migránsok előtt, tehát garantált volt a mozgásszabadságuk.

Volt példa arra is, hogy Szerbia a migránsok jogainak megsértésével vádolta Magyarországot.¹⁰ Vitás kérdések merültek fel a határvédelem és a menedékkérők, illetve a menekültek, migránsok befogadását illetően is, ami a médiadiskurzusban is megjelent¹¹ – vegyük példának Nenad Ivanišević szerb szociálisügyi államtitkár megnyilatkozását, miszerint nagy problémát jelent a szerbiai állami szervek számára, hogy nem tudják, Magyarország pontosan milyen kritériumok alapján hagyja jóvá a menedékkérelmeket.¹² A két ország közötti megnevezés

6 RTS, 2019. III. 14.

7 Index, 2019. III. 28.

8 Orbán Viktor: Megtámadtak bennünket a migrációpárti politikusok, *Pannon*, 2019. III. 8.

9 RTS, 2019. III. 1.

10 Index, 2016. VII. 7.

11 Magyarország jogosan toloncolta vissza Szerbiában a pakisztáni menekültet, *Index*, 2016. III. 17.

12 RTS, 2016. VII. 21.

azonban csupán a vizsgált időszak elejére korlátozódott. A későbbi években már nem találunk a fentiekhez hasonló sajtójelentéseket.

A Pannon RTV a magyarországi és a szerbiai Kelebián készített riportja szerint Magyarországon a határmenti település lakosai nagyobb biztonságban érzik magukat, mint a szerbiai oldalon élők, mert a magyar oldalon minden lakosra jut egy fegyveres katona.¹³ A szöveg szereplői a két település önkormányzati vezetői és a helyi lakosok. A szerbiai Kelebián az emberek nem érzik magukat biztonságban, mert az illetékes szervek nem ellenőrzik a migránsok mozgását a határ mentén, ahogyan azt magyarországi kollégáik teszik. Az említett riport azt példázza, hogyan térhet el lokális szinten a „politika” az ország hivatalos álláspontjától a migránskérdésben (is). Hasonló volt a helyzet Magyarországon, ahol a lakosok (más szerbiai polgárokkal ellentétben) örültek a határkerítésnek, mert az „elzavarta” a migránsokat a határ menti község területéről.¹⁴

Ami Szerbia és Magyarország viszonyát, együttműködését illeti a migránsválság során, ez leginkább a regionális, helyi és tartományi (vajdasági) közszolgálati médiában kap figyelmet. Tulajdonképpen operatív feladatok megoldásáról szólnak ezek a médiabeszámolók, a határvédelem területén.

Következtetések

Közép- és Délkelet-Európában 2015 tavaszán, a balkáni útvonal kialakulását követően ugrásszerűen megnőtt a térségbe érkező migráló népesség száma, s ezzel együtt a migráció iránti médiaérdeklődés is. A Közel-Keletről, Észak-Afrikából és Ázsiából induló tömeges migráció nyomán az európai államok egyre inkább „migránsválságról” beszéltek. Ugyanezen év szeptemberében megépült a kerítés Magyarország és Szerbia országhatárán, 2016 tavaszán pedig Brüsszelben bejelentették a balkáni útvonal lezárását. Ezek után jelentős mértékben csökkent a migránsok, menekültek, menedékkérők száma a balkáni útvonalon, s a médiaérdeklődés is. Kivételt ez alól csupán Magyarország jelentett, ahol a „migránskérdés” továbbra is előkelő helyet foglalt el az ország médiadiskurzusában, s különösen hangsúlyossá vált a 2018-as parlamenti és a 2019-es európai parlamenti választásokat megelőző időszakban.

Összehasonlító elemzésünkben a szerbiai és a magyarországi médiadiskurzust vetettük össze, mivel a két országban számos hasonló körülmény adódott a migránsválság kapcsán, ugyanakkor lényegi különbségekkel is számolni kellett. Mindkét ország a nyugat-balkáni útvonal mentén helyezkedik el, úgynevezett „tranzitország”, kormányaik mégis egymással ellentétes módon kezelték a migránsválságot. Míg Magyarország az Európai Unió külső bástyájának mutatta magát, Szerbia humanitárius kérdésként kezelte a migránshelyzetet, s mint egy rossz összeesküvés-elmélet főszereplője, igyekezett pozitív országimázst építeni, kiemelve saját humánus politikáját, amellyel „leelőzte” minden térségbeli államot.

A politikai diskurzusban mutatkozó különbségek tükröződnek a médiadiskurzusban is. A 720 médiatermékből álló korpusz összehasonlító tartalomelemzése szerint maga a szóhasználat is eltérő volt a két országban. A „migráns” szóból szitokszó lett Magyarországon, míg Szerbiában semleges a jelentéstartalma. A „menekült” kifejezést a vizsgált időszakban (2016 és 2019 között) kezdetben gyakrabban használták a magyar médiában, a szerb médiában mindvégig mellőzték, s hasonló a helyzet a „bevándorló” kifejezéssel. Mindkét országban a médiatermékek főszereplői a politikusok, majd a biztonsági erők. A migránsok csak a regionális médiában jutnak szóhoz, az országosban nem. Szerbiában létezik egy markáns humanitárius narratíva, amely szinte teljességgel kimarad a magyar médiadiskurzusból – innen a szövegek negatív intonációja is. Mindkét országban a biztonság az első számú téma, s a tényközlő műfajok dominálnak a migránsokról szóló médiatermékekben. Az utóbbi különösen érvényes Szerbiában, ahol migránskérdésben egyáltalán nincs jelen az analitikus megközelítés a sajtóban. A két ország viszonya a médiadiskurzus alapján (is) nehezen értékelhető, ugyanis nincs nyílt konfliktus, viszont megtörtént, hogy megnemértésről tanúskodtak a médiajelentések, illetve kölcsönös vádakra is volt példa a migránsválság kezelése, a menekültekkel szembeni bánásmód és a menedékkérők jogi védelme terén.

13 Pannon RTV, 2017. III. 9.

14 Magyarországi alany interjúja alapján (kód: G12).

Irodalom

- Aracki, Zoran (2016): Medijski diskurs izbeglišta. [A menekültkérdés médiadiskurzusa]. *Kultura polisa. Kultura – Polis Novi Sad*, no. 31, pp. 45–55.
- Bajomi-Lázár Péter (2018): Migráció és média Közép/Kelet-Európa uniós tagállamaiban. *Médiakutató*, 19. évf. 3–4. sz. 63–88. o.
- Baker, Paul, Costas, Gabrielatos, Majid, Khosravini, Michal, Krziz Anovski, Tony, Mcenery & Ruth, Wodak (2008): A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse and Society*, vol. 19, no. 3, pp. 273–306.
- Baldwin-Edwards, Martin, Brad K., Blitz & Heaven, Crawley (2018): The politics of evidence-based policy in Europe's 'migration crisis'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 45, Special Issue: Against the evidence: Europe's migration challenge and failure to protect, pp. 2139–2155.
- Bernáth Gábor & Messing Vera (2015): Bedarálva. A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. *Médiakutató*, 16. évf. 4. sz. 7–17. o.
- Berry, Mike, Inaki, Garcia-Blanco & Kerry, Moore (2016): *Press coverage of the refugee and migrant crisis in the EU: a content analysis of five European countries*, <http://orca.cf.ac.uk/>.
- Carvalho, Annabella (2008): Media(ted) Discourse and Society: Rethinking the Framework of Critical Discourse Analysis. *Journalism Studies*, vol. 9, no. 2, pp. 161–177.
- Chouliaraki, Lilie, Myria, Georgiou & Rafal, Zaborowski (2017): *The European "migration crisis" and the media: A cross-European press content analysis*. London: The London School of Economics and Political Science.
- Crawley, Heaven & Dimitris, Skleparis (2017): Refugees, migrants, neither, both: categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's 'migration crisis'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 44, no. 1, pp. 48–64.
- Dražković, Brankica & Jelena, Kleut (2017): Vizuelne reprezentacije izbeglica na „Blakanskoj ruti“ u medijima u Srbiji. [A „balkáni útvonál” menekültjeinek vizuális ábrázolása a szerbiai médiában]. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига ХЛП-2, pp. 29–39.
- Eberl, Jakob-Moritz, Christine, Meltzer, Tobias, Heidenreich, Beatrice, Herrero, Nora, Theorin, Fabienne, Lind, Rosa, Berganza, Hajo, Boomgaarden, Christian, Schemer & Jesper, Strömbäck (2018): The European media discourse on immigration and its effects: a literature review. *Annals of the International Communication Association*, DOI: 10.1080/23808985.2018.1497452.
- Elridge, John (1993): News, truth and power. In: John Elridge (ed.): *Getting the Message: News, truth and power*, pp. 3–29. London & New York: Routledge.
- Entman, Robert Mathew (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, vol. 43, no. 4, pp. 51–58.
- Erős Ferenc (2019): Migránsok, menekültek, idegenek. Társadalomlélektani megfontolások és kérdések a menekültválságról. *IMÁGÓ Budapest*, 8. évf. 1. sz. 24–37. o.
- Hall, Stuart (1980): Encoding/Decoding. In: Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe & Paul Willis (eds.): *Culture, Media, Language*, pp. 117–128. London: Routledge.
- Jakusné Harnos Éva (2002): A nyomtatott sajtó hírei a diskurzuselemzés szemszögéből. *Magyar Nyelvőr*, 126. évf. 142–156. o.
- Jevtović, Zoran & Predrag, Bajić (2017): Промена комуникационе парадигме у извештавању о мигрантима у дневној штампи Србије. [Kommunikációs paradigmaváltás a migránsokról szóló tudósításokban a szerbiai napi sajtóban]. Деспотовић, Љубиша & Александар Гајић (ед.) *Култура безбедности: мигрантске кризе, стање, перспективе, ризици* [A biztonság kultúrája: migránsválság, kilátások, kockázatok], стр. pp. 221–239. Нови Сад: Култура Полис.
- Jevtović, Zoran & Predrag, Bajić (2018): Slika o migrantima u diskursu dnevne štampe. [A migránsokról alkotott kép a napi sajtó diskurzusában]. In: Zoran Lutovac & Slobodan Mrđa (ed.): *Savremene migracije i društveni razvoj: Interdisciplinarna perspektiva* [Kortárs migrációk és társadalmi fejlődés: Interdiszciplináris megközelítésben], pp. 97–107. Niš: Unigraf.
- Juhász Attila, Molnár Csaba & Zgut Edit (2017): *Migráció és menekültügy Magyarországon*. Budapest: Political Capital.

- Kiss Judit (2019): Tényekkel a migrációs tévhitek ellen. *Magyar Tudomány*, 180. évf. 1. sz. 53–66. o.
- Neuendorf, Kimberly (2016): *The Content Analysis Guidebook*. CA: Sage.
- Philo, Greg, Emma Briant & Pauline Donald (2013): *Bad News for Refugees*. London: Pluto Press.
- Sík Endre, Simonovits Bori & Szeidl Blanka (2016): Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. *Regio*, 24. évf. 2. sz. 81–108. o.
- Sík Endre & Barlai Melani (2017): A Hungarian Trademark (a “Hungarikum”): the Moral Panic Button East. *European Journal of Society and Politics*, vol. 3, no. 1, pp. 120–146.
- Sík Endre & Simonovits Bori (2018): *The first results of the content analysis of the media in the course of migration crisis in Hungary*. Budapest: Tárki Social Research Institute & ELTE Faculty of Education and Psychology.
- Török Ádám & Csuka Gyöngyi, szerk. (2015): *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. Budapest: MTA.
- Van Dijk, Teun, A. (1988): *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Abstract in English

“According to press information.” Migrants, refugees and asylum seekers in Hungary and in Serbia

Migration from the Middle East, North Africa and Asia and the migration crisis got into the focus of media reporting in Central and South-East Europe after the spring of 2015 when the largest wave of migrants arrived into the region, and the topic of migration has remained a major issue in the media all around Europe until to date. It has been more or less intense, politicised, biased, over-simplified or overtly full of disinformation. In most cases, this is explained by pure ignorance, but a deliberate use of lies can also be detected. Sometimes journalists/reporters were unfamiliar with the correct terms and phrases, while sometimes there were no appropriate definitions. Using a comparative method, this paper offers a discourse analysis of Hungarian and Serbian national and regional media. These two countries are both on the ‘West-Balkan route,’ both are transit countries, not destination for migrants. However, they are in different political positions: Hungary being an EU member state, and Serbia wishing to become one. The focus of this research is on the comparative analysis of media discourses between 2016 and 2019 in Hungary and Serbia.

Keywords: asylum seekers, content analysis, crisis, discourse, Hungary, media, migrants, refugees, Serbia, Vojvodina

Zakinszky Toma Viktória a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar Magyar Nyelv és Kommunikáció tanszékén segédtanár, az Újvidéki Egyetem Bölcsészkarának doktorandusz hallgatója, 2021. júniusában sikeresen védte meg doktori disszertációját Szerbia és Magyarország a migránsválságot övező médiadiskurzusának összehasonlító elemzésének témájában a 2016–2019-es időszakra vonatkozóan. Kutatási területe a kisebbségi média, a migráció témája a médiában és a közönségkutatás. Alapfokú egyetemi diplomát az Újvidéki Egyetem Bölcsészkarának Anglisztika tanszékén, mesterfokú diplomát a Közép-európai Egyetem (CEU) Nacionalizmus Tanulmányok szakán szerzett. Újságíróként és szerkesztő-riporterként is dolgozott több vajdasági magyar nyelvű médiumban (Vajdasági RTV, Radio 021, Vajdaság Ma, Pannon RTV). Külső munkatársként dolgozott az Újvidéki Rádióknak és a Családi Körnek is. Tanulmányai, tudományos munkái magyarul, szerbül és angolul jelentek meg. Fordítóként is tevékenykedik, több gyermekkönyv szerzője. Email: tomaviki80@gmail.com